

Academic Freedom and the Problem of Obtaining permission to Collect Data in Scientific Research in Türkiye

Prof. Dr. İdris Şahin

Dokuz Eylül University-Türkiye

ORCID: 0000-0003-0228-5014

idris.sahin@deu.edu.tr

Abstract

A significant portion of the scientific knowledge produced in educational sciences is realized through research conducted by academics. In order to conduct research in educational institutions, it is necessary to obtain permission from the Social Sciences and Humanities Research Ethics Committee of Universities and Provincial Directorates of National Education. While there are problems in terms of time in fulfilling the procedures for data collection in research, the content of some studies is also interfered with. This study tries to explain the situation experienced in obtaining permission from national education directorates to collect data for research in the field of educational sciences. In this framework, it is evaluated why permission is not given for research to be conducted in schools. Document analysis method, one of the qualitative research methods, was used in the study. In data analysis, discourse analysis was conducted on the statements in the documents analyzed. The documents analyzed were official letters in which the Provincial Directorate of National Education responded negatively to the researchers' request for data collection. In the study, it was determined that the requests to apply the measurement tools to school administrators, teachers and students in schools in order to collect data for postgraduate thesis studies in the field of educational sciences were not approved by the research permission commission of the national education directorate because some question items or expressions in the scale were not deemed appropriate.

Keywords: Scientific research, Academic freedom, Research Interference, Ethics

*E-International Journal
of Pedagogogy*

Vol: 4, No: 2, pp. 117-132

Research Article

Received: 28-10-2024

Accepted: 16-12-2024

Suggested Citation

Şahin, İ. (2024). Academic freedom and the problem of obtaining permission to collect data in scientific research in Türkiye, *E-International Journal of Pedagogogy (e-ijpa)* 4(2), 117-132
TrDoi: <https://trdoi.org/10.27579808/e-ijpa.127>

Extended Abstract

Problem: Researchers experience some difficulties in collecting data due to factors such as time constraints, concerns about being criticized for the importance, method and results of the research (Creswell, 2009). It was found that permission requests were rejected by the national education directorates because the question items or some expressions in the data collection tool to be applied in the studies to be conducted in the field of educational sciences in Türkiye were not deemed appropriate (Şahin & Kesik, 2020). Such an approach can lead to uniformization and monopolization in science, as well as inefficiency (Toprakçı & Doğan, 2022). In this context, the main issues to be considered in research conducted in schools can be listed as not harming, not creating obstacles to education, obtaining permission, acting in accordance with the permission received, etc. However, the research permission commissions of the national education directorates go far beyond this and intervene in the content of the research to be conducted. These interventions are made on the basis of the Ministry of National Education's "Research Application Permissions" circular. The interventions are usually justified on grounds such as "protecting personal rights". This situation leads to the drawing of boundaries for research against the will of the researchers, and to the control of research and researchers, and to their being placed on a certain axis. In the data collection tools, some questions and statements that are not appropriate to be directed to the participants are asked to be removed or changed. This also applies to data collection tools that have been applied many times before in schools. When the requested changes or corrections are not made, the scale to be used in the research is not allowed to be applied.

The main purpose of this study is to discuss the process of obtaining permission from the national education directorates to collect data in postgraduate thesis studies in the field of educational sciences in universities in terms of scientific research and academic freedom. In line with this purpose, the problem of the study is "What are the problems experienced in obtaining permission to collect data for scientific research in the field of educational sciences? What is the effect of these problems on scientific research, researcher and academic freedom?"

Method: The study is conducted by document analysis method. The documents examined are the documents in which the provincial directorate of national education responded negatively to the request to collect data by applying a scale in graduate thesis studies with an official letter (document). In the study, discourse analysis was conducted on the official letters of four applications that were rejected by the research permission commissions of the provincial directorates of national education in two different provinces between November 2022 and May 2023 to collect data from school administrators and teachers for a graduate thesis study.

Discourse analysis was used to analyze the study data. Discourse analysis is based on the researcher's questioning and making sense of the discourse. Data analysis usually involves the interpretation and structuring of words, sentences and the relationships between them (Çelik & Ekşi, 2013). The object of discourse analysis is texts with oral and written content (Sözen, 1999). Text analysis is the most comprehensive critical analysis model in discourse analysis. While analyzing the data, explanatory critical analysis was adopted rather than negative critical analysis. Validity in discourse analysis includes several analytical techniques that can be used to validate the findings of the research. The four main techniques are: coherence, orientation of participants, new problems and fruitfulness. The analysis should enable us to see how the discourse comes together and how it forms a whole (Potter & Wetherell, 1987).

Conclusions: In this study, it was determined that the research permission commission of the national directorate of education did not approve the requests to apply the measurement tools in schools in order to collect data in graduate thesis studies in the field of educational sciences because some

questions and expressions in the scale were not deemed appropriate. The scales that were not allowed to be administered to school administrators, teachers or students were instruments that had been previously approved and used in other studies. Nevertheless, some questions in these scales were asked to be removed or changed. This approach is a direct intervention in the content of research and academic freedom. The scales to be used for data collection are approved by the ethics committee of the university and then go to the permission commission of the national education directorate. Thus, the national education research permission commission plays the role of an upper board of the university ethics committee. This approach not only creates the impression that science and politics are being confused with each other, but also creates a perception that access to certain information is being denied for political reasons. Based on the results of the study, it should be essential to obtain school-based permission to collect data in schools. The school administration should make an assessment limited to determining the time and space to be allocated by teachers, school administrators or students who will participate in the data collection process and protecting the information belonging to the institution. Bureaucratic units or individuals should not interfere with the content of the research and the measurement tools. The evaluation of measurement tools should be left entirely to ethics committees.

Suggestions: Based on the results of the study, it should be essential to obtain school-based permission to collect data in schools. The school administration should make an evaluation limited to determining the time and place to be allocated by teachers, school administrators or students who will participate in the data collection process and protecting the information belonging to the institution. Bureaucratic units or individuals should not interfere with the content of the research and the measurement tools. As Toprakçı and Doğan (2022) stated, steps should be taken to remove bureaucratic practices and difficulties, and it may be appropriate to decide for ethics committees to provide ethical guidance to researchers who want it.

Türkiye’de Akademik Özgürlük ve Bilimsel Araştırmalarda Veri Toplamak İçin İzin Alma Sorunu

Prof. Dr. İdris Şahin

Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye

ORCID: 0000-0003-0228-5014

idris.sahin@deu.edu.tr

Özet

Eğitim bilimlerinde üretilen bilimsel bilginin önemli bir bölümü, akademisyenler tarafından yapılan araştırmalarla gerçekleştirilmektedir. Eğitim kurumlarında araştırma yapabilmek için Üniversitelerin Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu ve İl Milli Eğitim Müdürlüklerinden izin almak gerekmektedir. Araştırmada veri toplamak için prosedürlerin yerine getirilmesinde zaman açısından sorunlar yaşanmakla birlikte, bazı çalışmaların içeriğine de müdahale edilmektedir. Bu çalışmada, eğitim bilimleri alanında yapılmak istenen araştırmalarda veri toplamak için, Milli Eğitim Müdürlüklerinden izin almada yaşanan durum açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu çerçevede okullarda yapılacak araştırmalara neden izin verilmediği incelenmektedir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Veri çözümlemede dokümanlardaki ifadeler üzerinden söylem analizi yapılmıştır. İncelenen dokümanlar, araştırmacıların veri toplama isteğine İl Milli Eğitim Müdürlüğü’nün olumsuz yanıt verdiği resmi yazılardır. Çalışmada eğitim bilimleri alanında lisansüstü tez çalışmaları için veri toplamak amacıyla ölçme araçlarını okullarda okul yöneticilerine, öğretmenlere ve öğrencilere uygulama isteklerine, ölçekteki bazı soru maddelerinin ya da ifadelerin uygun görülmemesi nedeniyle Milli Eğitim Müdürlüğü Araştırma İzin Komisyonu tarafından onay verilmediği saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bilimsel Araştırma, Akademik Özgürlük, Araştırmaya Müdahale, Etik

**E-Uluslararası
Pedandragoji Dergisi**

120

Cilt: 4, Sayı: 2, ss. 117-132

Araştırma Makalesi

Gönderim: 28-10-2024

Kabul: 16-12-2024

Önerilen Atıf

Şahin, İ. (2024). Türkiye’de akademik özgürlük ve bilimsel araştırmalarda veri toplamak için izin alma sorunu, *E-Uluslararası Pedandragoji Dergisi (e-upad)*, 4(2), 117-132. TrDoi: <https://trdoi.org/10.27579808/e-ijpa.127>

GİRİŞ

Günümüz dünyasında, pek çok bilim alanında olduğu gibi, eğitim bilimleri alanında da üretilen bilimsel bilginin önemli bir bölümü, akademisyenler tarafından yapılan araştırmalarla gerçekleştirilmektedir. Araştırmalarda veri toplama süreci etik kurallara uygun, destekleyici ya da en azından engelleyici olmayan bir ortamda doğru işlediğinde çalışmanın nesnelliği, kalitesi artar. Bununla birlikte Creswell'in (2009) de belirttiği gibi, araştırmacılar; zaman kısıtlılığı, araştırmanın önemi, yöntemi ve sonuçlarına yönelik eleştirilme kaygısı vb. etkenlerle veri toplarken bazı güçlükler yaşarlar. Araştırmacıların veri toplarken yaşadıkları kaygılar belli bir düzeyde olan, olması gereken güçlüklerdir. Ne var ki son yıllarda Türkiye'de yaşananlar, bunun çok çok ötesine geçmiş bir durum izlenimi vermektedir. Belli alanlarda bilimsel araştırma yapmak giderek çok daha fazla güçleşmektedir. Örneğin eğitim bilimleri alanındaki araştırmalarda veri toplamak için izin almada güçlükler yaşanmaktadır. Bu konuda yapılan bir araştırmada katılımcılar çoğunlukla, etik kurulların araştırmacıyı yorduğu, yılgınlığa uğrattığı şeklinde olumsuz görüş bildirmiştir (Toprakçı ve Doğan, 2022). Başka bir çalışmada akademik özgürlüğe, bağımsız araştırma yapmaya ve bilimsel etiğe aykırı olarak araştırmaların içeriğine müdahale edildiği ya da veri toplamaya izin verilmeyerek araştırma yapılmasına engel olunduğu ifade edilmektedir. Söz konusu çalışmada, eğitim bilimleri alanında lisansüstü tez çalışması için yapılmak istenen araştırmada uygulanacak veri toplama aracındaki soru maddeleri ya da bazı ifadeler uygun görülmemeyerek izin isteklerinin reddedildiği saptanmıştır (Şahin ve Kesik, 2020). Böyle bir yaklaşım bilimde tek tipleşmeye ve tekelleşmeye yol açabileceği gibi, verimsizliğe de neden olabilir (Toprakçı ve Doğan, 2022). Bu bağlamda bu çalışmada, eğitim bilimleri alanındaki araştırmalara izin almada yaşanan güçlüklerin akademik özgürlük ve bilimsel etik çerçevesinde değerlendirilmesi bu alandaki boşluğun doldurulmasına katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Türkiye'de bu konuda yapılan araştırmaların (Beril, 2015; Ekşioğlu, Sezer ve Çiçek, 2015; Şahin ve Kesik, 2020; Toprakçı ve Doğan, 2022; Toprakçı ve Karataş, 2022) yok denecek kadar az olması da bu çalışmayı hem varolan durumu ortaya koyma hem de yapılacak çalışmalara zemin oluşturma bakımından önemli kılmaktadır.

Akademik özgürlük, bilimsel araştırma ve öğretim etkinliklerinin özerk bir biçimde hayata geçirilebilmesini, bireyin görüşünü korkmadan açıklayabilmesini güvence altına alır; öğretim ve araştırma için olmazsa olmazdır. Pek çok ülke ve akademik sistem, akademik özgürlüğü tanımaya karşın, dünyanın birçok yerinde akademik özgürlük konusunda önemli sorunlar yaşanmaktadır. Bazı ülkelerde, belirli araştırma konuları ve muhalif görüşlerin ifade edilmesi konusunda gayri resmi yasaklar uygulanmaktadır. Bazı etnik, dini, politik ve ekonomik konular ve bu alanlardaki araştırma bulguları, hükümet politikaları hakkında soru işaretleri doğuracaksa, akademik araştırmalar için uygun görülmemektedir. Ayrıca akademisyenlerin hassas konularda sınıfta söylediklerine de dikkat etmeleri gerekmektedir, aksi durumda bu normları ihlal etmenin ciddi cezaları olabilmektedir (Altbach, 2001). Akademik özgürlük, akademisyenlerin yapacağı bilimsel araştırma ya da çalışmada özerk olmalarını ifade eder. Çeşitli konularda yapılan tartışmaları zaman sınırı koymadan, toplum tarafından kabul edilebilir sınırların dışına taşımayı gerektirir. Akademik özgürlük, ifade özgürlüğünün ayrılmaz bir parçasıdır. Bu, bir konuya ilişkin kişisel görüş ile o konuda uzmanlar tarafından geliştirilen görüşler arasında ayırım yapılamayacağı anlamına gelir (Minerva, 2016). Akademik özgürlük, demokratik toplumlarda üniversitenin önemli özelliklerinden biridir. Akademisyenlerin yaptığı öğretimde ve araştırmada bazı politik, dini ya da toplumsal ortodoksiye uygun davranmadıkları için cezalandırılma korkusu yaşamadan gerçeği arama özgürlüğü olarak görülmektedir (Berdahl, 1990). Akademik özgürlük ile ilgili sorunların odağında genellikle araştırma konusunu ve yaklaşımını seçme özgürlüğü yer tutmaktadır (Russell, 1993). Bu anlamda özerkliğinden kuşku duyulmayan araştırma kurumlarında, nasıl ya da ne tür araştırma yapılacağına yönelik karar verme ve araştırma sürecinin kontrolü araştırmacılara aittir (Castro ve Menéndez, 2018). Akademisyenlere tanınmış olan bilgiyi arama ve yayma, toplumsal tartışmada konuşma özgürlüğü gibi akademik faaliyetlerin kısıtlanması, otomatik

olarak akademik özgürlüğün kısıtlanmasını içerir. Akademik özgürlüğün kısıtlanması, kaçınılmaz olarak ifade özgürlüğünü etkiler. Akademisyenler, gerektiğinde ortodoksiye ve statükoya karşı duruş sergileyerek yeni bilgi üretirler. Böylece, toplumda hissedilen ifade özgürlüğü eksikliğine karşı çok daha duyarlı olurlar. Eğer bir toplum daha otoriter olma sürecinde ise akademik özgürlük de ifade özgürlüğü de geriye gider (Preece, 1991)

Araştırmacılar, araştırmanın her aşamasında ve bilgiyi yaymada bilimsel etik ilke ve kurallara uygun hareket etmelidir. Kurallara uygun davranılmadığında, araştırmanın güvenilirliğine kuşku düşebilir, bazı etik sorunlar yaşanabilir. Etik, genellikle ne yapılacağı, yapılacak şeyin nasıl yapılacağı belirlenip açıklandıktan sonra, uygulama aşamasında bunlara uygun davranılmaması sonucu oluşan durumu açıklar. Bilimsel bir çalışmada dürüstlük, dikkat, açıklık, toplumsal sorumluluk, insanlara zarar vermeme, gizliliğin korunması, özerkliğe saygı vb. yaygın olarak kabul edilen etik standartlardır (Resnik, 2004).

Türkiye’de, geçmişten günümüze, üniversitenin gelişim sürecinde dikkate alınması gereken değerler özerklik değil, düşünce ve araştırma özgürlüğü olduğu görüşü öne çıkmaktadır. Üniversitelerin bilimsel özerkliği savunmadığı, mesleki çıkarları korumaya yönelik dayanışmanın üniversite özerkliği gibi görüldüğü ifade edilmektedir (Timur, 2005). Bu nedenle de Türkiye’de üniversitenin özerkliği, nitelikli eğitim, araştırma yetersizlikleri, verimlilik ve bunların nedenlerinin yeterince sorgulandığı söylenemez. Üniversite ile ilgili yapılan tartışmalarda; bilimsel araştırma yapma, bilgi üretme, evrensel ölçütlere göre düzenlenmiş üniversite ve akademik özerklik savunusundan daha çok, üniversitelerin günlük işleyişine odaklanılmaktadır. Oysa akla uygun düşen beklenti; bilimi ve toplumsal yararı öne çıkaran bir üniversite ve akademisyenlerin öğrencilere, topluma ve doğaya karşı sorumluluk taşımaları ve bu sorumluluğunun gereklerini yerine getirmek için çaba sarf etmeleridir (Ortaş, 2008). Ne var ki Türkiye’de akademik özgürlük, akademik platformlarda yeterince tartışılmamaktadır. Buna karşın hem yasalar hem de uygulamalar yoluyla birçok konu ya da alanda akademisyenlerin özgürlükleri kısıtlanmaktadır. Çok sınırlı da olsa bu konuda yapılan araştırmalarda üniversitede akademik özgürlüğün yeterince olmadığı gözlenmektedir (Balyer, 2011; Şahin ve Kesik, 2020). Ayrıca, iktidarların bilime ve araştırmaya yeterli düzeyde destek vermedikleri, buna karşın akademik özgürlüğe ve üniversite özerkliğine sürekli engeller çıkardıkları vurgulanmaktadır (Seggie ve Gökbel, 2014). Kuşkusuz bu konuda çok daha fazla araştırmaya gereksinim duyulmaktadır.

Okullar, eğitim bilimleri alanında çalışan araştırmacıların yapacakları araştırmalar için eşsiz bir katılımcı kaynağı sunar. Öğretmenler, yöneticiler, öğrenciler, eğitim ortamı, öğretim uygulamaları vb. konularda okullarda pek çok araştırma yürütülür. Okullarda yürütülen çalışmalarda temel olarak dikkat edilmesi gereken hususlar; zarar vermeme, eğitim öğretime engel oluşturmama, izin alma, alınan izine uygun hareket etme vb. şeklinde sıralanabilir. Ne var ki Milli Eğitim Müdürlüklerinin araştırma izin komisyonları tarafından bunun çok ötesine geçilerek yapılmak istenen araştırmaların içeriğine müdahale edilmektedir (Şahin ve Kesik, 2020). Bu müdahaleler Millî Eğitim Bakanlığı, Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü tarafından 21/01/2020 tarihinde yayımlanan 1563890 sayılı “Araştırma Uygulama İzinleri” Genelgesine (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2020) dayanılarak yapılmaktadır. Müdahalelerde genellikle “kişisel hakların korunması” gibi gerekçeler öne sürülmektedir. Daha da kötüsü fakülte ya da üniversite yöneticilerinin ve etik kurullarının bu konuda bir şey yapmamaları, olup biteni normal görmeleri ya da ‘ne yapalım yapacak bir şey yok’ tarzında yaklaşmalarıdır. Bu durum, araştırmacıların istek ve iradesinin dışında araştırmalara sınırlar çizilmesine, araştırmaların ve araştırmacıların kontrol altına alınmasına ve belli bir eksene oturtulmasına yol açmaktadır.

MEB’in ‘Araştırma Uygulama İzinleri Genelgesi’ (2020) ile eğitim kurumlarında yapılacak araştırmalara sınırlar çizilmiştir. Üniversitelerde yürütülen lisansüstü tez çalışmaları da dahil olmak üzere, MEB’e bağlı kurumlarda yapılacak tüm araştırmalarda veri toplamak amacıyla izin alınması koşulu getirilmiştir. İzinler, Milli Eğitim Müdürlüğünde bir müdür yardımcısı ya da şube müdürünün

başkanlığında öğretmenlerden kurulan araştırma izin komisyonu tarafından verilmektedir. Bu komisyon, üniversite etik kurulundan geçerek kendilerine gelen ölçme araçlarını inceleyerek uygun bulduklarına izin vermektedir. Veri toplama araçları ya da envanterlerde yer alan sorulardan katılımcılara sorulmasını uygun bulmadığı soru ve ifadelerin ya çıkartılmasını ya da değiştirilmesini istemektedir. Bu durum, daha önce farklı illerde birkaç kez veri toplamak için okullarda kullanılmış ölçme araçları için de geçerli olmaktadır. Veri toplama aracında istenilen değişiklik ya da düzeltme yapılmadığında, araştırmada kullanılacak ölçeğin uygulanarak veri toplanmasına onay verilmemektedir. Böylece yapılacak çalışmanın içeriğine müdahale edilmektedir. Araştırma İzin Komisyonu tarafından onay verme süreci, bazen araştırmayı biçimlendirme bazen de engelleme işlevi görmektedir. Böylece Milli Eğitim Müdürlüğü Araştırma İzin Komisyonu, Üniversite Etik Kurulunun üzerinde bir rol oynamaktadır. Oysa yakın zamanda yapılan bir çalışmada pekçok ülkede bilimsel araştırma için etik kurul sürecinin sağlık alanı için planlandığı diğer bilim alanlarına ilişkin bilgiye yer verilmediği saptanmıştır (Toprakçı ve Karataş, 2022). Bu kapsamda bu çalışmanın temel amacı, üniversitelerde eğitim bilimleri alanında yapılan lisansüstü tez çalışmalarında veri toplamak için Milli Eğitim Müdürlüklerinden izin alma sürecinde yaşananları bilimsel araştırma ve akademik özgürlük açısından tartışmaktır. Bu amaç doğrultusunda çalışmanın problemi "Eğitim bilimleri alanında yapılmak istenen bilimsel araştırmalara veri toplamak için izin almada yaşanan sorunlar nelerdir? Bu sorunların bilimsel araştırmaya, araştırmacıya ve akademik özgürlüğe etkisi nedir?" şeklinde belirlenmiştir.

YÖNTEM

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada eğitim bilimleri alanında yapılmak istenen bilimsel araştırmalar için okullarda veri toplamak üzere Üniversitelerin Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu ve İl Milli Eğitim Müdürlüklerinden izin alma durumu incelenmektedir. İncelenen dokümanlar, lisansüstü tez çalışmalarında ölçek uygulayarak veri toplama isteğine İl Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından resmi yazı (doküman) ile olumsuz yanıt verilen belgelerle sınırlıdır. Çalışmada lisansüstü tez çalışması için okul yöneticileri ve öğretmenlerden veri toplamak üzere iki farklı ilde, İl Milli Eğitim Müdürlüğü Araştırma İzin Komisyonları tarafından Kasım 2022 ile Mayıs 2023 tarihleri arasında onay verilmeyerek reddedilen dört başvuruya ait resmi yazı üzerinde söylem analizi yapılmıştır. Milli Eğitim Araştırma İzin Komisyonu tarafından izin verilmeyen çok sayıda araştırma izin isteği olmakla birlikte ret gerekçesi birbirlerini tekrarlar nitelikte olduğu için, izin isteği reddedilen ve ret gerekçesindeki farklılığı yansıtan dört dokümanın değerlendirilmesi yeterli görülmüştür.

Veriler Analizi

Çalışma verilerinin analizinde söylem analizi yöntemi kullanılmıştır. Söylem, genellikle farklı toplumsal aktörlerin farklı pozisyonları ya da bakış açılarıyla özdeşleştirilebilen yönlerini temsil eder. Söylemler, belirli koşullar altında pratiğe geçirilebilir: yeni hareket etme ve etkileşim kurma biçimleri olarak yürürlüğe konabilir, yeni varoluş biçimleri olarak aşılabilir ve fiziksel olarak somutlaştırılabilir (Fairclough ve Fairclough, 2012). Eleştirel söylem analizi, genellikle, toplumdaki güç ve hegemonik ilişkilerin yasallaştırılması, onaylanması, meşrulaştırılması, dönüştürülmesi ve yeniden yapılandırılması ya da bunlara meydan okunmasına odaklanır (Van Dijk, 2015). Araştırmacının söylemi sorgulamasına ve yorumlamasına dayanır (Phillips ve Hardy, 2002). Söylem analizinin nesnesi sözlü ve yazılı içerik taşıyan metinlerdir (Sözen, 1999).

Söylem analizinde, veri analizi okuma (verileri sınıflandırma), yorumlama ve yapılandırma aşamalarından oluşur. Yorumlama evresinde, metindeki sözcüklerin sıraları ve söz dizinleri gruplandırılır, iletinin anlamı bulunmaya çalışılır. Yorum hem sözcüklerin anlamının hem de işlevlerinin açıklanmasıdır. Yapılandırma aşamasında sözcüklerin anlamları cümlelerde önerilenler doğrultusunda

yeniden değerlendirilir ve yorumlanır. İletide yorumlama sonucu ortaya çıkan öneriler iletinin en başındaki bir cümle ya da bir sözcük ile ilişkilendirilerek söylemdeki anlam yeniden oluşturulur (Çelik ve Ekşi, 2013). Bu bağlamda söylem analizinde hem problemin ne olduğuna hem de probleme ilişkin çözüm yollarının neler olabileceğine yönelik fikirler geliştirilir. Araştırmacı araştırma sürecinin başlangıcında ve devamında: araştırmanın konusu, ne hakkında olduğu, verilerin neler olduğu, nasıl seçildiği ve nasıl toplandığı, nasıl organize edildiği, nasıl analize edildiği ve araştırma raporunun nasıl sunulacağına ilişkin sorularla karşı karşıyadır (Tonkiss, 2006). Bu çalışmada çalışmanın problem durumundan başlayarak önerilerine kadar her aşamasında bu tür sorulara yanıtlar aranmıştır.

Geçerlik ve Güvenirlik

Söylem analizinde geçerlik, Potter ve Wetherell'e (1987) göre araştırmanın bulgularını doğrulamak için kullanılabilecek birkaç analitik tekniği içermektedir. Bunlardan dört ana teknik: tutarlılık ya da bütünlük, katılımcıların yönelimi, yeni problemler ve verimlilik şeklinde sıralanabilir. Analiz, söylemin nasıl bir araya geldiğini ve nasıl bir bütün oluşturduğunu görmemizi sağlamalıdır. Söylemin etkisinin ve işlevinin nasıl üretildiği bütünlüklü gösterilmelidir. Araştırmacının ilgisini çeken olguların türü, insanların sosyal hayattaki fiili sonuçlarına bağlıdır. Önemli olan katılımcıların, yönelimdir; tutarlı ve farklı olarak gördükleri şeydir. Yeni sorunların ve çözümlerin varlığı daha fazla doğrulama sağlar. Dördüncü geçerlilik ölçütü olan verimlilik, analitik şemanın genişleme kapasitesine atıfta bulunur. Bu, bilimsel açıklamalar ve teoriler için genel bir geçerlilik ölçütüdür. Bu kapsamda söylem analizdeki çıkarımlar veri olarak kullanılmaz, yorum olarak değerlendirilir. Söylem analizinde birbiriyle ilişkilendirilen cümleler, paragraflar açıkça, olduğu gibi verilmelidir. Analizin nasıl yapıldığı açıklanmalıdır. Araştırma raporu veri analizinin tüm aşamalarını, yani; okuma, yorumlama ve yapılandırma içermelidir (Sözen, 1999).

Bu çalışmada kullanılan dokümanlar, çalışma konusuyla doğrudan ilişkili dokümanlardır. Dokümanlar başvuruçulara resmi yollarla iletilmiştir. Dokümanların analizinde, veri analizi ve geçerlilik başlıkları altında anlatılan çerçeveye uygun olarak hareket edilmiştir. Dokümanlarda geçen kurumların ve kişilerin adları gizli tutulmuştur. Bu bağlamda çalışmada incelenen birinci doküman üzerinde söylem analizi şöyle yapılmıştır:

Metinde kullanılan dilin nasıl yapılandırıldığı, güç ilişkisi, ideoloji ve toplumsal etkilerinin anlaşılması ve yorumlanması hedeflenmiştir. Metnin dili, açık ve resmi, "Genelge gereğince" ifadesi bir resmi yönergeye işaret etmekte, anlatılan olayın yasal ve bürokratik dayanağına dikkat çekmektedir. Dilin kullanımı, kararın belirli kurallara ve prosedürlere dayandığını, karar sürecinin "tarafsız" ve "meşru" olduğunu ima ederek hiyerarşiyi hatırlatmaktadır. Bu dil yapısı, kararın kişisel tercihlerle değil, resmi bir düzenlemeye dayanarak alındığını ifade etmektedir. Böylece, hiyerarşi ve bürokrasi dil aracılığıyla pekiştirilmektedir. Metnin "Başvurunun reddedilmesine oybirliği ile karar verilmiştir" kısmı, reddetme kararının ortak alındığını, nesnel olduğunu, belirli bir mantığa ve kurallara dayandığını dile getiriyor. "Oybirliği" ifadesi, kararı meşru ve çok daha güçlü gösteriyor. "Başvurunun reddedilmesine" ifadesi, izin başvurusunun koşulları taşımadığı için reddedildiği yargısını yaratıyor. "İlgili genelgeye uygun olmaması" ifadesi, belirli kurallara ve standartlara atıfta bulunarak başvurunun reddedilme gerekçesini açıklıyor. Başvurunun istenilen ölçütlere uygun olmadığından hareketle bir değer yargısını yansıtır. Metnin bütününde normatif bir dilin hâkim olduğu görülüyor. Bu da yerleşik bir hiyerarşi olduğunu, kararların bu çerçevede alındığını gösteriyor. Bu metin, başvuru sahibine başvurunun reddedilmesinin keyfi bir biçimde alınmadığı, kurallara dayalı bir karar sürecinin işlediği iletilisini taşıyor. Sonuç itibarıyla metnin söyleminde, otorite ve bürokrasi ön plana çıkmaktadır. Metin bilimselliğe, bilim ve araştırma etiğine ilişkin herhangi bir ifade ya da imayı içermiyor. Anlatımda normatif, resmi bir dil kullanılarak toplumsal düzen ve kuralların önemi vurgulanmaktadır. Karar verme sürecinin, kişisel değil, kolektif ve kurallara dayalı olduğu izlenimi yaratılmaktadır. Bu durum, toplumsal ve bürokratik yapıların dil aracılığıyla nasıl yansıtıldığını ve pekiştirildiğini göstermektedir. Söylemin etkisinin ve işlevinin nasıl üretildiği çalışmanın bulgular ve tartışma bölümünde bütünlüklü

bir şekilde, analitik bakış açısıyla raporlaştırılarak gösterilmiştir. Ulaşılan sonuçlar çıkarımda bulunularak yorumlanmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu bölümde akademik araştırmalarda veri toplamak amacıyla okullarda uygulanmak istenen ölçeklerdeki bazı sorular ya da ifadeler uygun bulunmadığı için izin isteklerine karşı ret yazısı yazılan dört dokümanda yer alan gerekçeler analiz edilmektedir.

Doküman 1. Bir üniversitenin eğitim bilimleri enstitüsü öğrencisinin, "Okul Müdürlerinin Kayırmacılık Davranışları ile Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılıkları Arasındaki İlişki" konulu yüksek lisans tez çalışması için yapılmak istenen araştırmaya, MEB'in "Araştırma Uygulama İzinleri" Genelgesine dayanılarak, ... İl Mili Eğitim Müdürlüğü'nün 22/11/2022 tarihli yazısı ile izin verilmemiştir. Söz konusu yazıda ölçeğin uygulanmasının ret edilmesinin gerekçesinde şöyle denilmektedir: "Genelge gereğince; araştırma başvurusu olması gereken nitelikler açısından incelenmiş olup araştırmada kullanılacak ölçeğin maddelerinin ilgili genelgeye uygun olmaması gerekçesiyle başvurunun reddedilmesine oybirliği ile karar verilmiştir."

Metinde açık ve resmi dilin kullanıldığı görülüyor. Başvurunun reddedilmesinde yasal ve bürokratik dayanağına dikkat çekiliyor. Alınan kararın belirli kurallara ve prosedürlere dayandığını, karar sürecinin "tarafsız" ve "meşru" olduğu belirtiliyor. Bu söylemle hiyerarşi ve bürokrasi pekiştiriliyor. Kararın belirli bir mantığa ve kurallara dayalı olarak ortak alındığını, nesnel olduğu dile getiriliyor. Başvurunun istenilen ölçütlere taşımadığı için reddedildiği yargısını yaratılıyor. Metindeki normatif dil, bu konuda yerleşik bir hiyerarşi olduğunu, kararların bu çerçevede alındığını gösteriyor. Ayrıca, kurallara dayalı bir karar sürecinin işlediği ve kararın keyfi olmadığı mesajını vermek istiyor. Yani, metnin söyleminde, otorite ve bürokrasi ön plana çıkıyor. Metinde bilimselliğe, bilim ve araştırma etiğine ilişkin hiçbir ifade yer almıyor. Bu metin, bürokratik yapının dil aracılığıyla nasıl yansıtıldığını ve pekiştirildiğini bize gösteriyor. Böyle bir gerekçe ile tez konusuna ilişkin ölçek uygulayarak veri toplama isteği reddedilen araştırmacı, ya tez konusunu kabul edilebilecek bir konu ile değiştirmek ya da nicel araştırma yöntemlerinden vazgeçerek, araştırma konusunu izin alınabilecek şekilde nitel araştırma yöntemleri ile sürdürmek zorunda kalmaktadır. Bununla birlikte çok sık olmasa da bu durumu kabul etmeyen bazı öğrenciler lisansüstü eğitimini sonlandırmaktadır. Bu gerekçe ile izin isteği reddedilen bu öğrenci, tez konusunu değiştirmek zorunda kalmıştır.

Yapılması tasarlanan bir araştırmanın konusunu ve yöntemini seçmede kişisel, politik, kültürel ve finansal birçok etken rol oynar. Bu, araştırmacılar tarafından bilinen genel bir bilgidir. Bu etkenlere yapılmak istenen çalışmanın konusunun iktidarın uygulamalarını hayata geçiren bir aygıt işlevi gören eğitim bürokrasisinin çizdiği sınırlar içinde kalması, veri toplama araçlarının yönetim tarafından makbul görünmesi de eklenmiş görünmektedir.

Doküman 2. Bir üniversitenin eğitim bilimleri enstitüsü öğrencisinin, "Okul Müdürlerinin Etik Liderlik Davranışları ile Öğretmenlerin Örgütsel Sessizlikleri Arasındaki İlişki" konulu yüksek lisans tez çalışması için yapılmak istenen araştırmaya, MEB'in genelgesine dayanılarak, ... İl Mili Eğitim Müdürlüğü'nün 22/11/2022 tarihli yazısı ile izin verilmemiştir. Söz konusu yazıda araştırmada öngörülen ölçeğin uygulanma isteğinin ret edilme gerekçesinde şöyle denilmektedir: "Genelge gereğince araştırma başvurusu olması gereken nitelikler açısından incelenmiş olup araştırmada kullanılacak ölçeğin maddelerinin ilgili genelgeye uygun olmaması gerekçesiyle başvurunun reddedilmesine karar verilmiştir." Karar oybirliği ile alınmıştır.

Etik Liderlik ve Örgütsel Sessizlik konusunda daha önce başka araştırmalarda öğretmenlere uygulanarak veri toplanmış olan bu ölçeğin maddelerinin ilgili genelgeye uygun bulunmadığı kararını anlamak, akademisyenler açısından oldukça güç bir durum oluşturmaktadır. Bununla birlikte izin

isteğine verilen ret yazısında hangi maddelerin genelgeye uygun olmadığı da belirtilmemiştir. Bu durumda araştırmacının "müneccimlik" yaparak hangi maddelerin ya da hangi ifadelerin uygun bulunmadığını keşfetmesi gerekmektedir. Bunun için araştırmacı ret yazısında imzası olan komisyon üyelerine ulaşarak izin isteğinin neden ret edildiğini sorduğunda, komisyon üyeleri tarafından hangi maddelerin ya da ifadelerin ret gerekçesini oluşturduğu "şifahen" söylenmiştir. Ancak ret yazısında buna yer verilmemiştir.

Doküman 3. Bir üniversitenin eğitim bilimleri enstitüsü öğrencisinin "Okul müdürlerinin Yönetici Yeterlikleri ile Öğretmenlerin Örgütsel Güdülenmeleri Arasındaki İlişki" konulu yüksek lisans tez çalışması için yapması gereken araştırmaya, MEB'in genelgesine dayanılarak, ... İl Mili Eğitim Müdürlüğü'nün 15/02/2023 tarihli yazısı ile izin verilmemiştir. Ret yazısının gerekçesinde şöyle denilmektedir:

"Veri toplama araçlarında yer alan ifade ve soruların araştırmanın konusuyla örtüşmesi gerekmektedir" (Madde 18) ve "Araştırma uygulama izin başvurularının uygulama tarihinden en az 45 gün önce yapılması ve eğitim öğretime engel olunmaması için yarıyıl tatili ve yaz tatilinden 3 hafta öncesine kadar araştırmaların tamamlanması" (Madde 27) maddelerine uygun olmadığı gerekçesiyle başvurunun Müdürlüğümüze bağlı kurumlarda uygulanamayacağına oy birliği ile karar verilmiştir."

Görüldüğü üzere ret yazısını içeren bu dokümanda, genelgenin hangi maddelerine dayanıldığı belirtilmiştir. "Veri toplama araçlarında yer alan ifade ve soruların araştırmanın konusuyla örtüşmesi" izin vermemenin gerekçesi olarak gösterilmiştir. Bununla birlikte ölçeğin hangi maddelerinin ya da ölçekteki hangi ifadelerin araştırma konusuyla örtüşmediği belirtilmemiştir. Yani komisyon, ölçeğin araştırma konusuna uygun olmadığını belirtiyor. Ne var ki bu durumu hem araştırmacı hem araştırmacıya danışmanlık yapan akademisyen hem de üniversitenin etik kurulunun görmediği ya da göremediği gibi bir durum oluşuyor. Bir başka deyişle komisyon: "Biz sizin, veri toplamak için kullanacağınız ölçekteki soruları ve soruların ifade ediliş tarzını uygun bulmadık" diyor. Doğrudan araştırmanın içeriğine ilişkin bir değerlendirme yapıyor. "Eğer veri toplamak istiyorsanız ya uygun bulacağımız başka bir ölçek bulacaksınız ya da uygun bulmadığımız soru maddelerini, ifadeleri değiştireceksiniz" şeklinde bir imada bulunuyor; araştırmanın geçerliliğine, güvenilirliğine yönelik kuşku yaratıyor. Araştırma sürecinde otoritelerin kontrolünün ve denetiminin ne kadar önemli olduğunu vurguluyor. Burada bir güç ilişkisi olduğu, başvuruyu reddeden otoritenin belirli kurallar (genelge) çerçevesinde araştırma sürecini denetleme ve yönlendirme yetkisine sahip olduğu belirtiliyor. Böylece, otoriteyi ve belirli kuralların önemi de pekiştiriliyor. Bu durumda "Nerede akademisyenlerin uzmanlığı?", "Nerede kaldı bilimsel araştırma ve akademik özerklik?" diye sormak gerekiyor.

Veri toplamaya izni verilmemesinin bir başka nedeni olarak ilgili yönergedeki süreler gösterilmektedir. Burada komisyonun takdir hakkı olmayabilir. Ancak MEB; bu yönerge ile veri toplamayı çok güçleştirmekte, yerel birimlere, okula, okul yöneticilerine ve öğretmenlere söz hakkı tanımamaktadır. Oysa genelgede anılan dönemde ya da zamanlarda eğitim ve öğretimin aksayıp aksamayacağını en iyi bilecek olan kişiler okul yöneticileri ve öğretmenlerdir. Başka konularda olduğu gibi, bu konuda da okul yöneticilerine ve öğretmenlere inisiyatif tanımamak, merkeziyetçi anlayışın vardığı noktayı göstermektedir. Başka bir deyişle MEB'in her şeyi yukarıdan aşağıya doğru kontrol etme isteğini ortaya koymaktadır. Bu yaklaşımın bir başka yönü de okul yöneticilerine ve öğretmenlere yeteri kadar güvenmemek olabilir.

Doküman 4. Bir üniversitenin eğitim bilimleri enstitüsü öğrencisinin, "Ortaokul Öğrencilerinde Sosyal Medya Bağımlılığının Psikolojik Belirtiler ile İlişkisinin İncelenmesi" konulu tez çalışması için yapılmak istenen araştırmaya, MEB'in "Araştırma Uygulama İzinleri Genelgesi"ne dayanılarak, ... İl Mili Eğitim Müdürlüğü'nün 09/05/2023 tarihli yazısı ile izin verilmemiştir. Bu çalışma için verilen ret yazısında çalışmanın "kısa semptomlar envanterindeki 9,34,39,40 ve 45'inci maddelerin genelgeye ve örneklem yaş grubuna uygun olmaması sebebiyle reddine oybirliği ile karar verilmiştir" denilmektedir.

Görüldüğü gibi bu ret yazısında ölçekteki hangi soruların genelgeye uygun bulunmadığı açıkça belirtilmiştir. Ölçekteki bu maddelere bakıldığında 9. madde *"yaşamınıza son verme düşünceleri"*, 34. madde *"günahlarınız için cezalandırılmanız gerektiği düşünceleri"* 39. madde *"ölme ve ölüm üzerine düşünceler"*; 40. madde *"birini dövme ona zarar verme, yaralama isteği"* ile 45. madde *"dehşet ve panik nöbetleri"* şeklinde düzenlenmiştir. '9,34,39,40 ve 45'inci maddelerin genelgeye ve örneklem yaş grubuna uygun olmadığı, dolayısıyla da etik kurallara da uymadığı için reddedildiği belirtiliyor. Kararda belirli kurallara, düzenlemelere ve etik ilkelere uymanın önemi vurgulanıyor.

"Kısa Semptom Envanteri" adlı ölçeğin uyarlama çalışması yaklaşık 30 yıl önce üniversite öğrencileri üzerinde yapılmıştır (Şahin ve Durak, 1994). Literatür taraması yapıldığında, bu ölçeğin bugüne kadar, üniversite öğrencilerinin yanı sıra farklı araştırmalarda lise düzeyindeki öğrenciler üzerinde de uygulandığı gözlenmiştir. Buna karşın bu ölçeğin ortaokullarda uygulandığına yönelik herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle anılan ölçek maddelerindeki ifadelerin ortaokul öğrencilerinin düzeylerine uygun olup olmadığına ilişkin uzman görüşü almak amacıyla araştırmanın yürütüldüğü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık alanında çalışan alan uzmanı ve profesör unvanlı iki akademisyenin görüşüne başvurulmuştur. Her iki akademisyen de "saldırgan davranışlar", "madde kullanımı" ve benzeri sorunları açığa çıkarmak için yapılan tarama çalışmalarında ortaokul evresine denk gelen ön ergenlik döneminde dolaylı sorularla veri toplamak gerektiğini, genellikle de öyle yapıldığını belirtmiştir. Bu uzmanlar, adı geçen ölçekteki sorularda olduğu gibi doğrudan soruların ön ergenlik dönemindeki öğrenci-çocuk ya da genç bireyde "hatırlatma" ya da "uyarılma"ya yol açabileceğini vurgulamışlardır. Bu nedenle de bu tür soruların ortaokul düzeyindeki öğrencilere sorulmasının uygun olmadığını ifade etmişlerdir. Bu durumda söz konusu çalışmada kullanılmak istenen ölçekte yer alan sorularla veri toplanmak istenen öğrencilerin bulundukları yaş grubunun özelliklerinin yeterince dikkate alınmadığı ve tartışılmadığı kanısı oluşmuştur. Bu durumda söz konusu araştırmayı yürüten araştırmacının ve ona danışmanlık eden akademisyenin "Bilgi toplarken en güvenilir araçları kullan; araçlarındaki hataları anla ve değerlendir" (Resnik, 2004) ilkesine pek de uygun hareket ettikleri söylenemez. Ayrıca bu durum, konuyla ilgili literatürü zenginleştirmek ve daha fazla kolektif bilgi yaratmak için araştırmacıların araştırma projelerinin etik konuları hakkında daha fazla iletişim kurmaları gerektiğini (Díaz, 2019) de göstermektedir.

Tarihsel gelişim seyri içinde üniversitenin temel özelliklerinden ya da görevlerinden birinin araştırma yapmak olduğu kabul edilmektedir. Bu göreve ya da misyona bağlı olarak akademik özgürlük, akademik yaşamın ayrılmaz bir parçası olmuştur. Başka bir deyişle bilimsel araştırma akademik özgürlük zemini üzerine oturur. Akademik özgürlük zemini yoksa akademik özgürlük de yok demektir. Bu bağlamda akademik özgürlük, öğretim üyesinin ve araştırmacının, yapmayı düşündüğü araştırma konusuna karar verme; gerçeğe ulaşmak için farklı grup ve kişilerle eleştirel tartışmalar yapma; yaptığı araştırmada veriye dayalı olarak ulaştığı sonuçları başka araştırmacılar ve halk ile paylaşma özgürlüğünü ifade eder. Araştırmada nesnel sonuçlara ulaşmak için, araştırmanın planlanmasından uygulanmasına, yorumlanmasından yayımlanmasına kadar tüm aşamalarında araştırmacının bağımsız hareket etmesi hayati önem taşır (Şahin, 2019).

Bu kapsamda bu çalışmada eğitim bilimleri alanında lisansüstü öğrencilerin tez çalışmalarında veri toplamak amacıyla ölçek araçlarını okullarda uygulama isteklerine, Milli Eğitim Müdürlüğü Araştırma İzin Komisyonu tarafından, ölçekteki soru maddelerinden bazılarının uygun olmadığı ya da bazı kavram ve ifadelerin uygun görülmemesi nedeniyle onay verilmediği saptanmıştır. Okul yöneticilerine, öğretmenlere ya da öğrencilere uygulanmasına izin verilmeyen ölçekler, daha önce başka çalışmalarda uygulama onayı almış ve kullanılmış araçlardır. Böyle olmakla birlikte araştırma izin komisyonları tarafından veri toplamada kullanılan ölçek araçlarındaki bazı soruların çıkarılması ya da değiştirilmesi istenmiştir. Bu yaklaşım, araştırmanın içeriğine ve akademik özgürlüğe doğrudan müdahale anlamı taşımaktadır. Veri toplayabilmek için izin alma prosedürü, araştırmanın amacı, problemleri ve yöntemine ilişkin dokümanlar ile veri toplamada kullanılacak ölçeklere Üniversite Etik Kurulu tarafından onay verilmesinden sonra Milli Eğitim Müdürlüğü İzin Komisyonuna gitme şeklinde

işlemektedir. Böylece Milli Eğitim Araştırma İzin Komisyonu, adeta üniversitenin etik kurulunun bir üst kurulu gibi rol oynamaktadır. Bu yaklaşım, bilim ile politikanın ve bürokrasinin birbirlerine karıştırıldığı izlenimi yarattığı gibi, bazı bilgilere ulaşmanın, politik nedenlerle reddedildiği şeklinde bir algı da oluşturmaktadır. Bu durumun araştırmalarda elde edilecek bazı sonuçların kestirilmesine yönelik belirsizlikten kaynaklandığı söylenebilir. Resnik'e (2004) göre, iki tür belirsizlik, toplumsal sorumluluklar taşıyan bir bilime engel olur. Birincisi epistemolojiktir. Yani, bir araştırmanın sonuçlarını genellikle önceden görmenin olanaksız olmasıdır. İkinci belirsizlik siyasi ya da ahlakidir. Yani, araştırmanın sonuçları önceden kestirilebilse de insanların bu sonuçların toplumsal değerine ilişkin olarak fikir farklılığına düşebilmeleridir.

Bilimsel araştırmalarda etik standartlara uygun olarak veri toplamanın nasıl olması gerektiği, milli eğitimden daha çok üniversitenin, akademisyenlerin ilgi alanında olması beklenir. Bunun için milli eğitim -aslında okul yönetimleri- tarafından bakılması gereken şey; veri toplama sürecinde ve sonrasında kişilere ve kuruma zarar verilmemesi, eğitim-öğretimin aksamasına yol açılmaması, toplanacak verilerin özel, kişisel çıkar elde etme amacıyla ya da ticari amaçla kullanılmamasıdır. Ayrıca, üniversitenin etik kurulunda geçerek etik ilkelere uygun olduğu kabul edilen ölçekleri yanıtlayacak kişiler yetişkin bireyler olan öğretmenler ya da okul yöneticileridir. Bir öğretmen ya da okul yöneticisi, kendi iradesiyle isterse araştırmada katılımcı olmayı kabul eder, istemezse "hayır" ya da "yapamam" diyerek reddeder; zorlama zaten olmamalıdır, olamaz. Ancak, araştırma pratiklerinde görüldüğü üzere, özgür araştırma yapmak akademisyenleri de çok aşan bir sorun özelliği taşımaktadır (Timur, 2005). Bu konuda yapılan bir araştırmada kimi akademisyenlerin, veri toplamalarına izin verilmeyeceği kaygısından hareketle danışmanlığını yaptıkları öğrencilerle lisansüstü tez konularını, veri toplamak için uygulama izni alınabilecek konulardan seçtikleri belirlenmiştir (Şahin ve Kesik, 2020). Yani, akademisyenler kendilerine oto sansür uygulamaktadır. Bu akademik özgürlüğe ve etiğe aykırı bir durum olduğu gibi, akademik özgürlüğün ve araştırılacak konuların sınırlarının da daraltılması demektir. Her ne sebeple olursa olsun, akademik özgürlüğün kısıtlanması, araştırma konularına yönelik ilginin daralması anlamına gelir. Bu da gerçeği aramanın sınırlandırılması, araştırmaların ve eğitimin niteliğinin düşmesi sonucunu doğurur.

Şahin ve Kesik (2020) tarafından yapılan çalışmada, okullarda yapılacak araştırmalar için veri toplamada kullanılan ölçme araçlarının uygulanmasına izin verilmemesinin nedenleri arasında öncelikle; anadil, din, ırk gibi farklılıkların eğitim sürecindeki etkisini inceleyen sosyal ve politik konuların olduğu belirlenmiştir. Bu tür konularda yapılacak araştırmalarda kullanılan soruların ayrımcılık içerebileceği, kişisel hakları ihlal edebileceği ya da katılımcıların böyle sorulara tarafsız yanıt ver(e)meyecekleri gibi gerekçeler gösterilerek onay verilmediği belirlenmiştir. Ayrıca, sendika üyelik durumu; cinsel gelişim ve toplumsal cinsiyet, din öğretimi; okul iklimi, okul müdürünün liderlik özelliği; okul ve öğretmene ilişkin metafor çalışmaları ve mobbing uygulamalarına ilişkin konular da veri toplamak için izin almada sorun yaşanan alanlar arasında sayılmıştır. Bilimsel araştırmalara böyle bir yaklaşım, egemen ideoloji ile uyuşmayan araştırmaların yapılmasını ve akademik ortamda tartışılmasını sınırlayıcı özellik taşımaktadır. Öte yandan sayılan konularda araştırma sonuçlarının, iktidar ya da onun çeşitli düzeydeki uzantıları tarafından, sistemin ve egemen ideolojinin sınırlarını aşan, dolayısıyla da sistemi zayıflatabilecek özellikler olarak görüldüğü söylenebilir. Bununla birlikte, bu yorumlara tezat oluşturacak biçimde, milli eğitim yöneticileriyle güçlü kişisel ilişkileri olan akademisyenlerin izin almada yaşanan sorunları şifahi görüşmeler yoluyla çözebildikleri de gözlenmektedir. Bu durumda güç ilişkilerinin akademik özgürlüğün yerine geçtiği söylenebilir. Altbach'ın (2001) belirttiği gibi bu tür kısıtlamalar, özellikle sosyal bilimlerde ve politik ya da ideolojik olarak hassas kabul edilen diğer alanlarda üniversite yaşamının ayrılmaz bir parçası olmaktadır. Böyle olmakla birlikte, üniversitelerin uluslararası bilimsel ve akademik ağlara katılımına izin verildiği, pek çok disiplinde, öğretim ve araştırmanın hükümet tarafından yalnızca asgari düzeyde engellendiği de gözlenmektedir. Oysa bilginin ilerletilmesi, aktarılması ve uygulanması için akademik özgürlük hayati önem taşır. Akademik özgürlük, üniversiteyi iktidarın ve onun uzantısı rolünü oynayan bürokrasinin

müdahalesine karşı korur; araştırma yapma ve araştırmada varılan sonuçları bazı gerçekleri sınırlamadan açıklayabilme özgürlüğünü sağlar.

Belirli konularda araştırmacılara okullarda veri toplama izni verilmemesi, yapılmak istenen araştırmanın içeriğine Milli Eğitim Müdürlüğünün bürokratik yapısı içinde oluşturulan komisyon aracılığıyla müdahale edilmesi demektir. Bu müdahalenin gerekçelerinden biri, Milli Eğitim Müdürlüğü İzin Komisyonunda görevlendirilmiş kişilerin, bilimsel araştırma ile ilgili yeterliklerinin sınırlı, bakış açılarının dar olması şeklinde açıklanabilir. Bu kişilerin izin genelgesini doğru yorumlamadığı ya da "Kraldan daha çok kralcı" davrandıkları da söylenebilir. Aynı zamanda iktidarın ve uzantılarının toplumu kendi istekleri doğrultuda şekillendirmeye çalışma çabası ya da onların belirlediği sınırların dışına çıkmayı önlemek için uygulanan örtük bir politika olarak da görülebilir. Araştırmalarda elde edilecek bilginin niteliğinin egemenler tarafından sakıncalı bulunması nedeniyle "uygun bulunan bilginin üretilmesi" de olabilir. Çünkü bilim, her zaman belirli otoriteler tarafından, mevcut toplumsal sistemi ve hiyerarşileri haklı göstermek için kullanılabilir. Özellikle otoriter ve totaliter devlet ya da yönetimlerde gözlenen bu durum, zaman zaman demokratik toplumlarda da görülmektedir (Huber, 2008). Bu konuda liberal demokrasilerde tehdit, bir darbeden değil, açık bir toplumun siyasi ve medeni kurumlarının ve normlarının aşınmasından kaynaklanmaktadır. Bu otoriter şablon, iktidar partisinin hakimiyetini sağlamlaştırmak, muhalefet partilerini ve sivil toplumu bastırmak için yargı, seçim sistemi, medya ve eğitim sistemine yönelik yasaların değiştirilmesini içermektedir (Weinstein & Blanchard, 2023). Bu tür yaklaşımlar genel olarak demokratik sistemi zayıflattığı gibi bilimsel araştırma ve akademik özgürlükleri de kısıtlamaktadır. Öte yandan etik konusu, sosyal bilim araştırmaları için kolay bir konu değildir. Tartışılan canlı bir konu olduğu için, sabit ilkeler sağlamak mümkün değildir. Bununla birlikte toplumsal fayda daha ağır basmadığı sürece, araştırmanın katılımcılarının çıkarları ilk sıraya konulmalıdır. Ayrıca etik kılavuzlar, yönetmelikler doğrultusunda araştırmacıları belirli alanları tercih etmeye yönlendirebilir, bu da yeni özgün araştırmaların yapılmasını engelleyebilir (Diaz, 2019).

Araştırmada elde edilen bir diğer sonuca göre, Milli Eğitim Müdürlüğü Araştırma İzin Komisyonu tarafından uygulanmak istenen ölçekteki "yaşamınıza son verme düşünceleri"; "günahlarınız için cezalandırılmanız gerektiği düşünceleri"; "ölme ve ölüm üzerine düşünceler"; "birini dövme ona zarar verme, yaralama isteği" ile "dehşet ve panik nöbetleri" ifadelerinin araştırma verilerinin toplanacağı örneklem grubunun yaş düzeyine uygun olmaması sebebiyle ret edilmiş olmasıdır. Bu ret kararı, bilimsel bir araştırmaya müdahale etmekten daha çok etik bir duruma dikkat çekmektedir. Uygulanmasına onay verilmeyen bu ifadelerin ortaokul düzeyindeki öğrencilerin kendilerine ve başkalarına "zarar verme" olasılığı taşıdığı söylenebilir. Böyle bir olasılığın yeterince tartışılmadan gözden kaçması ya da dikkate alınmaması, bilimsel çalışmalar için etik ilkelerin ihlal edilmesi durumunu doğurur. Söz konusu ölçeğin anılan maddelerinin, ortaokul öğrencilerinin yaş ve gelişim düzeylerine uygun olduğuna yönelik literatürde ne bir kanıya ne de bir uygulama verisine ulaşılmıştır. Bu durumda ortaokul öğrencilerinden bu ölçek kullanılarak veri toplanmasının öğrencilerin yaş ve gelişim düzeylerine uygun olduğuna karar veren akademisyenin ve onun danışmanlığındaki araştırmacının, bu kararı alırken özenli davranmadıkları söylenebilir. Eğer böyle ise kaçınılmaz olarak şu soru akla gelir: Üniversitenin etik kurulu bunu nasıl onayladı? Gerçekten ölçek maddeleri alan uzmanları tarafından incelenerek araştırma konusuna ve örnekleme oluşturan deneklerin yaş ve gelişim özelliklerine uygun mu bulundu? Değilse, üniversitenin etik kurulu böyle şeylere bakmıyor, rutin bir sekreterlik görevi mi yapıyor? Ya da kendilerine beyan edilen şeyleri olduğu gibi doğru mu kabul ediyor? Etik kurullara ve onların işleyişlerine ilişkin bu durum üzerinde ayrıca durulması, tartışılması gerektiği kanısı oluşmaktadır.

Kuşkusuz, bilimsel çalışma özgürlük ister, özerklik ister. Akademik özgürlük yoksa bilimsel çalışma yapmak güçleşir. Bu bağlamda veri toplama araçlarından bazı soru ve kavramların çıkarılmasının ya da değiştirilmesinin istenmesi, bürokraside görevli memurlar -daha doğrusu eğitimle ilgili bürokratik işleri yapan öğretmenler- eliyle akademik özgürlüğün sınırlarının çizilmesi

anlamına gelir. Oysa bilimsel çalışma, bürokraside devlet memurları ya da öğretmenler tarafından kotarılan bir iş değildir. Akademik etkinliklerin önemli bir parçasıdır. Doğal olarak devlet memurlarından devlete, akademisyenlerden bilimsel araştırma sürecini düzenleyen etik ilkelere sadık olmaları beklenir. Akademisyenler devlete çalışan memurlar gibi değerlendirilemez. Dolayısıyla da akademisyenlerden devlet memuru gibi davranmasını beklemek ve onlara öyle bir misyon yüklemek doğru değildir. Böyle bir yaklaşım içine girmek, bilimsel çalışma ve akademik özgürlükle bağdaşmaz. Bilimsel bir çalışmada araştırma konusuna karar vermeden planlanmasına, planlanmasından uygulanmasına, uygulamadan elde edilen verilerin yorumlanıp yayımlanmasına kadar her aşamada araştırmacının kendisini özgür hissetmesi ve özerk hareket etmesi gerekir. Akademik özgürlük, Altbach'ın (2001) belirttiği gibi, eğer araştırmacının özgürce sürdürülmesi ve yalnızca akademik kriterlere dayalı karar alma anlamına geliyorsa, karar verme sürecine siyasi ya da diğer faktörlerin müdahalesi endişe verici olmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmada ulaşılan sonuçlar dikkate alındığında okullarda yapılacak bilimsel çalışmalar için izin alma sorununun bilimsel, yasal, politik ve etik boyutlarıyla ele alınıp tartışılmayı hak ettiği görünmektedir. Merkezi düzeyde verilen izinler, araştırmacılar için zaman ve harcama yönünden daha ekonomik olsa da okullarda araştırma yapmak ve veri toplamak için, okul bazında izin alınması esas olmalıdır. Okul yönetimi, yalnızca veri toplama sürecine katılacak öğretmenlerin, okul yöneticilerinin ya da öğrencilerin ayıracağı zamanı ve mekânı düzenleme ile kuruma ait bilgilerin korunmasıyla sınırlı bir değerlendirme yapmalıdır. Bürokratik birimler ya da kişiler kesinlikle araştırmacının içeriğine ve ölçme araçlarına müdahale etmemelidir. Bürokratik uygulama ve zorlukları kaldıracak adımlar atılmalı ve etik kurulların isteyen araştırmacılara etik yönden rehberlik etmesi (Toprakçı ve Doğan, 2022) şeklinde düzenlemeler yapılması uygun olabilir.

130

Bu çalışmanın bulgularından farklı olarak Toprakçı ve Karataş (2022) tarafından yapılan çalışmada bazı ülkelerde bilimsel araştırma sürecinde çalışmaların etik kurallara uygunluğu etik kurullar eliyle olmasa da araştırmacının kendi kendini değerlendirmesi şeklinde yürütüldüğü, bazı ülkelerde ise araştırma yürütücüsünün kontrolünde ilerlediği belirlenmiştir. Bu iki çalışmanın sonuçlarından hareketle veri toplamada kullanılacak ölçeklerin etik kurallara uygun olup olmadığını değerlendirme işinin tamamen üniversitelerin etik kurullarına bırakılması düşünülebilir. Etik kurullar ise araştırmacının yapılacağı alana ilişkin veri toplama araçlarını bilimsel çalışmaya engel olmayacak biçimde alan uzmanları tarafından etik açıdan değerlendirmelidir. Doküman dörtte tartışılan çelişkili durum gibi hallerde mutlaka alan uzmanlarının görüşüne başvurulmalıdır.

Araştırmacı, veri toplamak istediği okulun ya da eğitim biriminin yöneticisiyle görüşerek uygulamanın nasıl ve ne zaman yapılabileceğini kararlaştırmalıdır. Ancak okul müdürleri de aynı hiyerarşik sistem içinde görev yaptıkları için onların üstlerinden bağımsız davranmalarını beklemek fazla iyimser olacaktır. Bunun için üniversite-okul iş birliğini geliştirmeye yönelik olarak her düzeydeki milli eğitim yetkilileriyle etik kurulları ve uygulamada yaşanan sorumlulukları tartışmak üzere çeşitli toplantı vb. etkinlikler yapılabilir.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- Altbach, P. G. (2001). Academic freedom: International realities and challenges. *Higher Education*, 41(1-2), 205-219.
- Balyer, A. (2011). Academic freedom: perceptions of academics in Türkiye. *Education and Science*, 36(162), 138-148.

- Berdahl, R. (1990). Academic freedom, autonomy and accountability in British universities, *Studies in Higher Education*, 15(2), 169-180, <https://www.tandfonline.com/toc/cshe20/15/2?nav=tocList>
- Beril, A. (2015). Yapısal ve işlevsel açıdan Türkiye’de üniversite etik kurulları. (Tez no: 384721) [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi] Adnan Menderes Üniversitesi.
- Creswell, J. W. (2009). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Castro, L. C. & Menéndez, L. S. (2018). Autonomy and authority in public research organizations: structure and funding factors. *Minerva*, 56, 135-160. <https://doi.org/10.1007/s11024-018-9349-1>
- Çelik, H., & Ekşi, H. (2013). Söylem analizi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 27(27), 99-117.
- Diaz, P. (2019). Ethics in the era of open research data: some points of reference. *FORS Guide*, 3. <https://doi.org/10.24449/FG-2019-00003>
- Ekşioğlu, S., Sezer, H. B. M. & Çiçek, F. G. (2015). Ethics committees in Turkish universities. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 174, 2882-2890. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.01.1024>
- Fairclough, I., & Fairclough, N. (2012). *Political Discourse Analysis: A method for advanced students*. Routledge.
- Huber, G. (2008). İdeolojik sapma ve etik koruma. İçinde F. Mayor ve A. Forti (Eds.), *Bilim ve iktidar*, çev. M. Küçük, 13. baskı (ss.127-143). Ankara: TÜBİTAK.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], (2020). *Araştırma Uygulama İzinleri*. Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü, https://istanbul.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_01/24164337_genelge.pdf
- Minerva, F. (2016). Rethinking academic freedom. *Ethics in Science and Environmental Politics*, 15, 95-104. <https://www.int-res.com/articles/esep2015/15/e015p095.pdf>
- Ortaş, İ. (2008). Özerk ve demokratik üniversitenin sınırları nedir? *Toplum ve Demokrasi*, 2(3), 237-240.
- Preece, A.A. (1991). Academic freedom and freedom of speech. *Bulletin of the Australian Society of Legal Philosophy* 16, 32-57.
- Phillips, N., & Hardy, C. (2002). *Discourse Analysis: Investigating Processes of Social Construction*. Sage Publications.
- Potter, J. and Wetherell, M. (1987) *Discourse and Social Psychology: Beyond Attitudes and Behaviour*. London: Sage.
- Resnik, D.B. (2004). *Bilim etiği*, Çev. Vicdan Mutlu. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Russell, C. (1993). *Academic freedom*. London: Routledge.
- Seggie, F.N., & Gökbek, V. (2014). *Geçmişten günümüze Türkiye’de akademik özgürlük*. SETA http://file.setav.org/Files/Pdf/20140624165556_gecmisten-gunumuze-turkiye%E2%80%99de-akademik-ozgurluk-pdf.pdf
- Sözen, E. (1999). *Söylem: belirsizlik, mübadele, bilgi, güç ve refleksivite*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Şahin, İ. (2019). Eğitim kurumlarında yapılacak araştırmalar için izin almada yaşanan sorunlar. İçinde, 14. *Uluslararası Eğitim Yönetimi Kongresi Tam Metin Bildiri Kitabı*, (Eds.) Y. Kondakçı, S. Emil ve K. Beycioğlu, (ss.121-125). <https://pegem.net/urun/14-Uluslararası-Egitim-Yonetimi-Kongresie-kitap/60977?srsltid=AfmBOoq750gVWPwvNGKDFOMEifgd5OH9K9mWmSWogMK4H5dK0e1Pi9N4>
- Şahin, İ. & Kesik, F. (2020). Case of obtaining permission for data collection in Türkiye within the context of academic freedom and ethics. *New Waves Educational Research & Development*, 23(1), 64-83.
- Şahin, N. H. & Durak, A. (1994). Kısa semptom envanteri (Brief symptom inventory-BSI): Türk gençleri için uyarlanması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(31), 44-56.
- Timur, T. (2005). Üniversite. İçinde, ed. F. Başkaya, *Özgür üniversite kavram sözlüğü: söylem ve gerçek* (ss. 641-657). Ankara: Özgür Üniversite Kitaplığı, 54.
- Tonkiss, K. (2006). Analysis text and speech: content and discourse analysis. C. Seale, (2nd ed.). In, *Researching Society and Culture*. (367-383). London: Sage
- Toprakçı, E. & Karataş, H. (2022). *Dünyada ve Türkiye’de etik kurulum işleyişi*, 6th International Education and Innovative Sciences Congress (November 24-25, 2022 / Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Full Text Book (ISBN: 978-625-7898-69-0), Iksad Publishing House, ss. 1373-1379. Kitap Erişim: https://www.24kasim.org/_files/ugd/614b1f_03ae80ecc35d46e882e931f11d783b9b.pdf

- Toprakçı, E. & Doğan, M. (2022). *Türkiye'deki bilimsel araştırmalarda etik kurul sürecinin incelenmesi*, Karadeniz 11th International Conference on Social sciences, Date- Place December 17-18, 2022 Rize-Türkiye, Proceedings Book, Academy Global Publishing House, Isbn: 978-605-72197-8-7, 10901098 https://www.karadenizkongresi.org/_files/ugd/797a84_fb240396f97a4dbaa07460c5ba3f9580.pdf
- Van Dijk, T. (2015). *Critical discourse analysis*. Second Edition, In Deborah Tannen, Heidi E. Hamilton, and Deborah Schiffrin (Eds.), *The Handbook of Discourse Analysis* (466-485). John Wiley & Sons, Inc.
- Weinstein, M. & Blanchard, J. (2023). Autocratic legalism and the threat to academic freedom: Are we learning the right lessons from Europe? *Journal of Academic Freedom*, 14, 1-12.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazarlar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Destek/Finansman Bilgileri: Yazar(lar), bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır.

Etik Bildirimi: Çalışmanın yazarları olarak, özgün bir çalışma üretildiğini; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarından bilimsel etik ilke ve kurallarına uygun davranıldığını; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterildiğini ve bu kaynaklara kaynakçada yer verildiğini; kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapılmadığını, çalışmanın Committee on Publication Ethics (COPE)' in tüm şartlarını ve koşullarını kabul ederek etik görev ve sorumluluklara riayet edildiğini beyan ederiz.